

MONEY AS THE OBJECT OF PHILOSOPHICAL ANALYSIS

BANII CA OBIECT AL ANALIZEI FILOSOFICE

Galina ȚURCAN¹⁴⁶, PhD

Abstract: *Object of philosophical analysis, money is one of the most controversial elements of culture. Money influences not only the economic life, but also the social life of a person. Philosophy had and continues to have a great contribution to the research of money in various aspects. The aim of the paper is to show the place and role of the philosophy, of the philosophy of money, in particular, for researching the essence of money.*

Key words: *money, philosophy, hilosophy of money, economy, culture.*

JEL CLASSIFICATION: A 19

1. Introducere

Banii sunt un fenomen al existenței sociale, un produs și o creație a societății, care pe parcursul dezvoltării și răspândirii sale, a ajuns să modifice societatea însăși. În prezent, banii devin tot mai des obiectul cercetării diferitor științe sociale și umanitare – a sociologiei, istoriei, culturologiei, antropologiei, științei politice, filosofiei ș.a. Banii influențează atât aspectul economic, cât și aspectul social al vieții unei persoane. Rolul banilor în viața oamenilor este incontestabil, ei servind drept mijloc de schimb, reprezentând un simbol cultural și indicând atitudinea față de diverse bunuri materiale. Dacă urmărim evoluția cercetărilor privind banii, vom vedea că la început acestea se limitau, de cele mai multe ori, la aspectul economic al banilor. Totuși, banii nu au doar aspect economic, ci și cultural, valoric, etc. Un mare aport la cercetarea banilor din diverse aspecte l-a avut și continuă să îl aibă filosofia. Scopul lucrării constă în a arăta locul și rolul filosofiei, a filosofiei banilor, în special, pentru cercetarea esenței banilor.

2. Filosofia banilor în viziunea lui Georg Simmel

În 1900, apare lucrarea lui G. Simmel „Filosofia banilor”. Chiar dacă banii fuseseră anterior analizați în filosofia lui Platon, Aristotel, Toma de Aquino, Marx și a altor filosofi, totuși, putem spune că prin lucrarea lui G. Simmel s-au pus „oficial” bazele unui nou subdomeniu al filosofiei – filosofia banilor. G. Simmel a plasat banii în centrul raționării filosofice. În lucrarea sa, filosoful și sociologul G. Simmel a dezvoltat rolul, natura și esența banilor.

Analiza lui G. Simmel asupra banilor începe de la cercetarea noțiunii de valoare. În opinia gânditorului, viața mentală începe cu o stare nediferențiată în care Eul și obiectele sale nu sunt încă distinse; conștiința este plină de impresii și percepții, în timp ce purtătorul acestor conținuturi nu s-a detașat încă de ele (Simmel 2004, p. 60). Cu toate acestea, treptat această „măgă” spirituală omogenă inițială, din care polaritatea obiectiv-subiectivă fundamentală nu a apărut încă, creează valoarea. Aceasta apare atunci când conștiința întâlnește un lucru care rezistă să fie imediat însușit. Rezistența este la rândul ei o funcție a distanței dintre conștiință și lucru ca obiect al dorinței, care conține o promisiune inerentă de satisfacție. Această distanță face imposibil ca conștiința să „devore” obiectul și să-l anihileze imediat; astfel, impulsul orb se transformă în dorință subiectivă conștientă și interiorizată. După cum spune G. Simmel, dorim obiecte numai dacă nu ni se oferă imediat pentru folosirea și plăcerea noastră; adică în măsura în care rezistă dorinței noastre (Simmel 2004, p. 63).

¹⁴⁶ E-mail: turcan.galina@ase.md, lector universitar, doctor în științe politice, Academia de Studii Economice din Moldova, 61, str. Bănulescu-Bodoni, MD-2005, Chisinau, Republica Moldova, 022402815

G. Simmel identifică banii ca o categorie economică și, în același timp, ca un fenomen real, a căror funcție principală este de a media schimbul în cadrul economiei. Banii, în opinia lui G. Simmel, aduc schimbări nu doar în „lumea lucrurilor” și nu doar în „lumea oamenilor”, ci ei au un anumit rol în schimbarea lumii interioare a unei persoane, a intereselor, idealurilor, aspirațiilor și moralei sale. Banii modifică sistemul valorilor umane, se plasează în centrul sistemului social-istoric de valori. În opinia lui Simmel, banii au valoare reală numai atunci când exista sub formă de metale prețioase. Dar trecerea la alte forme de bani (monede, bancnote), care au doar o valoare nominală, le transformă într-un semn, într-un simbol, într-un purtător de informații. Cu toate acestea, banii rămân o valoare și, datorită acestui fapt, pot acționa atât ca mijloc, cât și ca scop al schimbului. Valoarea lor nu provine din forma lor materială, ci din conținutul procesului social pe care îl mediază și îl fac posibil prin intermediul circulației lor.

G. Simmel consideră că banii sunt un mediu important de creare a legăturilor sociale între oameni. Gânditorul afirmă că relațiile dintre oameni sunt marcate de bani. În același timp, el menționează că aceste relații sunt reificate în alianțe impersonale costuri-beneficii, care sunt capabile să depășească granițele sociale și fizice și că procesul de intelectualizare ce însoțește expansiunea economiei monetare implică o dezintegrare a substanței în legături impersonale (Simmel G., 2004, p. 128). Georg Simmel susține că, de-a lungul istoriei, se conturează o dispariție treptată a modului de gândire substanțialist în avantajul nominalismului. Substanțialismul va considera societatea ca o realitate tangibilă. Pentru nominalism este însă vorba de o rețea de relații ce leagă indivizii aparținând aceluiași ansamblu.

Priviți prin prisma filosofiei lui G. Simmel, banii apar ca niște entități care au efecte emancipatoare, deoarece eliberează individul din calitatea de membru limitat de o colectivitate, orientându-l spre o rețea de afilieri de grup cu o mulțime de persoane, reprezentanți ai diferitor categorii și grupuri sociale. În acest fel, banii creează libertatea care implică dialectic o absență relativă a bucuriei, a sensului. G. Simmel susține că banii produc o impersonalitate necunoscută anterior în toată proprietatea economică și o independență la fel de sporită, o autonomie a personalității (Simmel G., 2004, p. 297).

În opinia lui G. Simmel, banii sunt „vârful și expresia cea mai pură a valorii economice”. Banii sunt, în primul rând mijloc de schimb. Îndeplinind această funcție, banii au tendința să evolueze de la forme substanțiale (sare, piei, scoici, animale, aur, argint, cupru etc.) spre formele ideale și pur simbolice moderne (bani de hârtie, bani de cont, bani electronici). Are loc un proces de dematerializare a banilor care este puternic legat de întărirea încrederii colective în soliditatea relațiilor sociale și în perenitatea ordinii socialpolitice existente.

Lucrarea lui G. Simmel „Filosofia banilor” reprezintă un strălucit exemplu de interdisciplinaritate, banii fiind priviți de către el din perspectivele mai multor științe – a economiei, a psihologiei sociale, a culturologiei și a sociologiei dar, mai ales, a filosofiei.

3. Banii ca obiect al analizei filosofiei banilor

Pe lângă G. Simmel, un aport considerabil la dezvoltarea filosofiei banilor a fost adus de către M. Weber, W. Sombart, K. Marx, F. Braudel, T. Veblen ș. a.

De exemplu, W. Sombart a examinat dezvoltarea capitalismului și a banilor. Această dezvoltare asigură interacțiunea spiritului filistin cu spiritul de antreprenor. Primul permite să se mențină valorile tradiționale, iar al doilea este întotdeauna gata să își asume riscuri. Unitatea acestor contrarii asigură dinamica dezvoltării societății, determină conjunctura. W. Sombart a observat atitudini diferite față de bani și considera că toți oamenii de afaceri se străduiau să obțină profit dar există diferențe între țăranul din Evul Mediu și bancherul modern, între dorința de profit a meșteșugarului și a magnatului unui trust american (Зомбарт В. 2004, p. 10-11).

Banii au început să fie încă din antichitate obiect al analizei filosofice deoarece pe lângă aspectul economic, ei mai au și alte aspecte, cum ar fi cel social și cel cultural. Aspectul social al banilor se manifestă nu numai prin înrădăcinarea lor în relațiile sociale, ci și prin capacitatea lor

de a îndeplini funcții suplimentare, dintre care multe sunt greu de explicat din punct de vedere economic. Principalele dintre aceste funcții sunt: statutară, disciplinară, politică, estetică, sacrală. Bani au o mare influență asupra formării sistemului de valori din societate, contribuie la ierarhizarea nevoilor și priorităților personale. Influența banilor asupra omului nu se limitează doar la sfera economică. Bani influențează formarea moralei, a ierarhiei valorilor umane, a concepției despre lume a omului și a societății umane.

Ca fenomen cultural, banii sunt influențați de toate proprietățile unei anumite culturi. Deci, pentru a studia specificul banilor în cadrul unei culturi, trebuie să examinăm valorile acestei culturi, filosofia, literatura, religia, tradițiile etc. Chiar dacă aceasta constituie una dintre problemele pe care le studiază filosofia banilor, relația dintre bani și cultură este și obiect de studiu al filosofiei culturii.

Natura banilor este complexă și este posibil să o înțelegem doar cu astfel de instrumente de gândire, care sunt capabile să cuprindă toate formele de manifestare a trăsăturilor esențiale ale banilor în integritatea lor. Realizarea acestui lucru este posibil în baza unei abordări filosofice a banilor, lucru cu care se ocupă filosofia banilor (Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія, 2010, p. 145)

Printre lucrările contemporane fundamentale ce țin de esența banilor ca fenomen social și cultural, de influența lor asupra vieții omului, se evidențiază monografia „Filosofia banilor” (2004) («Філософія денег»), autori A. Mazaraki și V. Iliin. Lucrarea oferă o analiză filosofică a banilor. Aceștia sunt prezentați ca un fenomen al realității cu care o persoană intră constant în contact în viața de zi cu zi. Bani, în opinia autorilor, aduc cu sine în viața individului și a societății un ritm specific, un stil și o viziune specială asupra lumii. În lucrare este specificat că chiar dacă au fost realizate importante cercetări economice ale banilor, acest lucru nu este suficient pentru a pătrunde în „secretul” banilor, pentru a înțelege natura lor și rolul în viața societății și a individului. Pentru aceasta este necesară o abordare filosofică a banilor. (Мазараки А., Ильин В., 2004)

Filosofia modernă a banilor este o filosofie care pune accent pe esența banilor, rolul acestora în societate, influența banilor asupra societății și a culturii, etc. Există anumite diferențe între filosofia banilor și teoria banilor.

Teoria banilor este o învățătură economică despre bani, despre circulația banilor și despre sfera financiară a economiei în general. Argumentele teoriei banilor, de regulă, sunt exprimate într-un limbaj economic și matematic, susținut de un sistem riguros de dovezi, verificat prin fapte și exemple empirice (Орехов А.М., Ахмедов Ф.Н., 2013, p. 6).

Filosofia banilor este o învățătură filosofică despre esența banilor, despre bazele metafizice și ontologice ale banilor, despre bani ca entitate care are un impact profund asupra dezvoltării economiei și a întregii vieți sociale. Ca entitate filosofică și economică, banii au multe funcții și scopuri și nu pot fi reduși complet la funcții economice tradiționale (banii ca mijloc de circulație, mediu de stocare etc.).

Pentru crearea unei imagini holistice a banilor, filosofia banilor îi analizează pe aceștia și ca mijloc de circulație, și ca scop. Ca mijloc de circulație, banii au contribuit la dezvoltarea comerțului, la accelerarea și extinderea circulației bunurilor și serviciilor, la formarea legăturilor economice din cadrul unui stat dar și dintre state. Ca scop, banii au avut un impact puternic asupra dezvoltării umane, a atitudinii față de muncă. Din perspectiva filosofiei banilor, banii au actualizat nu doar schimbările din lumea lucrurilor și din lumea oamenilor, din lumea interioară a unei persoane, interesele, idealurile și aspirațiile ei, criteriile morale. Ei au schimbat semnificativ sistemul valorilor umane. Datorită acestui fapt, banii au depășit funcțiile lor naturale (tradiționale) ca echivalent al bunurilor și serviciilor, extinzând sfera funcționării sale.

O problemă importantă a filosofiei banilor este problema substanței banilor, principiul lor fundamental, sursa primară. Din punctul de vedere al economiei politice clasice, problema substanței banilor ar trebui asociată cu problema valorii (valoare), apoi cu sursele acestei valori - munca, capitalul, resursele naturale, capacitatea antreprenorială. Filosofia modernă a banilor se

preocupă și de relația dintre bani și libertatea personală. Una dintre problemele abordate este cantitatea de bani concentrați în mâinile unei persoane, cantitate care este adesea asociată cu energia sa productivă, voința și excentricitatea. Fără un fundament financiar adecvat, libertatea personală se lovește de sărăci, care este o sursă a sentimentului de lipsă de speranță, neputință și conflictele cotidiene.

Filosofia banilor, de asemenea, pune accent pe faptul că în lumea lucrurilor este dificil de găsit ceva mai simbolic decât banii. Iar în calitatea de bani electronici, banii nu mai reprezintă ceva concret, ci sunt o pură convenție.

Studiul banilor ca instituție socială este realizat prin intermediul instrumentelor diferitor științe: economie, sociologie, politologie, culturologie. Dar filosofia, ca metodologie generală a tuturor științelor sociale are un rol cheie, ea trebuie să sintetizeze și să generalizeze rezultatele obținute de către aceste științe.

Filosofia modernă a banilor se ocupă de mai multe probleme ce țin de bani: banii ca simbol, banii ca fetiș, banii virtuali, semnificația socială și culturală a banilor, etc. O problemă dificilă, pe care o abordează filosofia banilor se referă la faptul dacă banii au un sfârșit sau vor exista pentru totdeauna. Filosofia modernă a banilor vizează o analiză holistică a banilor ca fenomen social, identificând influența lor asupra lucrurilor, a oamenilor și a lumii interioare a individului. O importanță deosebită este acordată înțelegerii raționale a transformărilor iraționale ale banilor, deoarece acum banii își dobândesc propria viață, dirijează activități, motivează acțiuni practice și pot chiar controla voința oamenilor. Toate acestea conferă semnificație teoretică și practică studierii banilor din perspectivă filosofică.

4. Concluzii:

Banii constituie obiectul cercetării filosofiei, în special a filosofiei banilor și a filosofiei culturii. Chiar dacă au fost cercetați de către mai multe științe, esența banilor nu este pe deplin explorată. Banii sunt o valoare economică dar și una culturală. Ei sunt capabili să aducă în structura vieții sociale atât ordine și armonie, cât și ilegalitate și haos. Banii constituie unul dintre declanșatorii diferitor crize ale lumii moderne, în primul rând, a celor financiare. Din această perspectivă, studierea banilor, a diferitor fațete ale acestora capătă și mai multă importanță. Filosofia banilor posedă instrumentele necesare pentru a cerceta banii, esența acestora, rolul lor în societate și legătura cu diverse fenomene și procese sociale. Filosofia trebuie să reflecte locul și rolul banilor în cadrul realităților lumii postindustriale și ale epocii globalizării. Societatea contemporană are nevoie de o interpretare cultural-filosofică a rolului banilor iar filosofia banilor poate răspunde acestei nevoi.

Referințe:

1. Simmel G. (2004) *The Philosophy of Money* / ed. by D. Frisby. L., NY: Routledge, 2004.
2. Васильева И.А. (2012). Деньги как предмет исследования философии культуры. Вестник науки Сибири. 2012. № 3 (4). <https://core.ac.uk/download/pdf/53079757.pdf>. accesat la 3 septembrie 2021.
3. Зомбарт В. (2004). Буржуа. Евреи и хозяйственная жизнь. – М.: Айрис-пресс, 2004. 624 с. Мазараки А., Ильин В. (2004) *Философия денег*. Киев: Киевский национальный торговоекономический университет, 2004. 718 с.
4. Орехов А.М., Ахмедов Ф.Н. (2013). Экономика и современная философия денег: уроки кризиса вопросы экономической теории. Вестник РУДН, серия Экономика, 2013, № 2. <http://journals.rudn.ru/economics/article/viewFile/12093/11523>. accesat la 28 august 2021.
5. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія (2010)/ кол. авторів; за ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 463 с.